

«АНТИРАДЯНСЬКА» РАДЯНСЬКА ЛЮДИНА

Віктор Суворов: між Україною та Росією

Віктор Суворов — автор добре відомий у Росії, Україні й державах, що виникли на території СРСР. Його твори, передусім «Ледокол», «Аквариум», «День „М“», «Очищение» та інші стали своєрідними бестселерами, в яких історія Радянського Союзу постає в досить незвичному, альтернативному плані.

В загальних рисах концепція радянської історії В. Суворова виглядає приблизно так: комуністи на чолі з В. Леніним, прийшовши до влади в Росії, створили злочинну систему, яка трималася на репресіях; в силу своєї природи, ця система не могла існувати лише в одній країні й була зорієнтована на експансію; Й. Сталін був геніальним політиком, що діяв у рамках цієї системи; репресії, які він здійснював зовсім не були абсурдними, а мали на меті перетворити СРСР в могутню державу, що і вдалося зробити; саме Й. Сталін, використовуючи А. Гітлера як таку собі маріонетку у великій політичній грі, спровокував Другу світову війну; ця війна повинна була допомогти Й. Сталіну завоювати якщо не весь світ, то принаймні Європу.

Звісно, професійні історики в Росії, Україні, інших країнах аж ніяк не погоджуються з такою концепцією. Проте це, схоже, не особливо хвилює В. Суворова. В книзі «День „М“» він іронічно заявляє: «Историческая наука существует сама по себе, факты — сами по себе», вважаючи, що правда на його боці.

Та хоч би як хто ставився до творів В. Суворова, варто визнати, що вони справляють помітний вплив на свідомість людей і в Росії, і в Україні. Справа тут не лише в скандальній альтернативності його концепції. Ці книги написані живо, інтригуюче, з великим полемічним запалом і тому помітно вирають на фоні опусів професійних істориків. Ми не збираємося дискутувати, наскільки «істинне» чи «неістинне» бачення В. Суворовим радянської історії. Вважаємо лише необхідним сказати, що таке бачення має свою логіку, підкріплене численними фактами, а отже, має право на існування. Нас цікавить інше: звідки виток саме такого бачення історії у В. Суворова, як воно обумовлюється ментальністю автора.

Отже, хто такий В. Суворов в ментальному плані? Передусім це так звана «радянська людина». Подібний тип людей активно формувався в СРСР у післявоєнний період. Це люди, для яких батьківщиною був Радянський Союз. Вони могли прижитися в будь-якій точці «от Москвы до самых до окраин». Їхньому світосприйняттю відповідали слова однієї популярної пісеньки: «Мой адрес – не дом и не улица, мой адрес – Советский Союз». Для них національність не мала якогось принципового значення, а національні території були такою собі непринциповою екзотикою в однорідному радянському просторі. Мовою спілкування цих людей, звісно, була мова російська. Культурний світ їхній теж був переважно російським, щоправда, в уже скорегованому радянському варіанті.

Важливу роль у формуванні радянської ідентичності відіграла армія. Тут молодий хлопець (уже повноправний громадянин СРСР) спілкувався зі своїми однолітками з інших регіонів велетенської країни. Спілкувався, зрозуміло, російською мовою, яка (принаймні певним чином) нівелювала національні відмінності. Недарма чимало хлопців-неросіян, повернувшись із армії, «забували» свою рідну мову й воліли спілкуватися на «общепонятном». У армії молодий громадянин СРСР мусив прийти до висновку, що всі ми – «советські», а значить, однакові. Він також мав перейнятися гордістю за свою армію та країну.

В. Суворов значну частину свого життя віддав радянській армії. Тому «советськість» у його ментальності стоїть на першому місці. Читаючи книги цього автора, приходиш до висновку, що для нього батьківщина – це Радянський Союз, колись могутня країна, якою варто пишатися. Це батьківщина і росіян, і українців, і білорусів, й інших народів. Нерідко в книгах В. Суворова Радянський Союз ототожнюється з Росією. Ось, наприклад, один поетичний уривок із «Аквариума»: *«Мать Россия, ты машешь мне детской рукой с железнодорожной насыпи, ты открываешь передо мной свои необозримые дали. Осинки, березки, елочки, разграбленные церкви, девочки на сенокосе, заводские трубы и опять дети на насыпи. Они машут мне вслед и улыбаются мне. Мосты, мосты. Десна-река прогрохотала стальными пролетами. Конотоп, Брянск, Калуга. Стучат*

Віктор Суворов у Німеччині. Фото кінця 90-х років ХХ століття

колеса на стьках» («Последняя республика»). Як бачимо, для автора «мать Россия» — це також і Десна, і Конотоп.

Свою російськість (часто доволі поверхову) В. Суворов намагається постійно демонструвати. У його творах можемо знайти чимало славослів'я на адресу Росії. Його лектурою є твори переважно російських та російськомовних авторів. Навіть своє далеко не милозвучне українське прізвище Різун (в російській інтерпретації — Резун) він «перетворює» на благородне прізвище Суворов, яке відразу ж асоціюється з прізвищем видатного російського полководця. Однак В. Суворов не росіянин. Незважаючи на советськість, показну російськість, він у багатьох моментах ментально залишається саме українцем. Причому ця українськість приходить у неусвідомлений конфлікт із «советськістю», що значною мірою визначає оригінальність, «альтернативність» творчості В. Суворова.

Одна із головних засад у творчості цього автора — антикомунізм. Причому цей антикомунізм специфічний і ґрунтується на світогляді українського селянина. Уряді своїх творів В. Суворов звертає увагу на своє селянське походження зі Східної України. Так, в «Аквариуме» герой, власне автор, в розмові зі своїм начальником-полковником навіть децю хизується своїм селянським походженням.

Не дивно, що в своїх творах В. Суворов постійно повертається до теми голодомору 30-х років, коли загинули мільйони українських селян («День „М“», «Очищение»). У книзі «Ледокол» він наводить свідчення своїх односельців: «Коммунисты уверяют, что Сталин к войне не готовился, а в нашем селе на Украине люди помнят молодую женщину, которая убила и сожрала свою дочку. Ее помнят, потому что она убила свою дочку. Тех, кто убивал чужих детей, не упомнишь. В моем селе люди съели все ремни и сапоги, съели жолуди в соседнем чахломе лесочке».

Голодомор, масове винищення селян — це чи не найбільший гріх, який В. Суворов так і не може пробачити комуністам. Дістається від нього чимало комуністичним вождям, їхнім теоріям. Проте (як не парадоксально!) Й. Сталін, за правління якого й був цей голодомор, виступає в книгах В. Суворова скоріше позитивним персонажем, аніж негативним. Особливо це проглядається в книзі «Очищение», де він представлений далекоглядним вождем, який перетворив СРСР у могутню державу. До цього парадоксу ми ще повернемося, коли охарактеризуємо українські елементи ментальності В. Суворова.

Усе-таки В. Суворов свідомий свого українського походження. У книзі «Освободитель» він пише «мой украинский народ», часом наводить українські прислів'я, підкреслюючи, «как говорят у нас на Украине». В. Суворов усвідомлює, що СРСР — не держава українського народу, отже, і не його. Він може служити цій державі, але може й відносно легко її зрадити, не відчуваючи особливих докорів сумління. Таке розуміння речей простежується в книзі «Аквариум». Причому зрада автора СРСР

тут трактується як щось містично невідворотне, таке, що було закладено «із самого початку». Чи не є такий «містицизм», власне, й вираженням «бездержавної ментальності» українця? Водночас ця зрада є і своєрідною неусвідомленою помстою В. Суворова комуністам (фактично ж – «родіне» СРСР) за звалтовану голодомором, нищену репресіями селянську Україну. Не даремно ж він обіцяє на еміграції клято працювати, щоб показати «правду» й розвінчати комуністів.

«Бездержавна ментальність» особливо відчутна в анархізмі В. Суворова. Він у своїх творах неодноразово дає зрозуміти, що був, є і залишається анархістом. Анархічне розуміння держави демонструється ним, наприклад, в романі «Последняя республика». Тут читаємо таке: «Если государство начинает вмешиваться в жизнь людей, в их деятельность, то ничего хорошего с этого не получится». Він визнає лише дві функції держави: захист громадян і створення умов, «чтобы люди охотно и хорошо работали». Не даремно політичним ідеалом для нього є батько Махно. Від останнього В. Суворов просто в захваті.

«Хорошие были времена, – читаємо в „Аквариуме“ про часи громадянської війни. – Захотел к красным – пожалуйста. Не захотел – можешь к белым убежать или еще к каким. Много всяких было: григорьевцы, антоновцы, петлюровцы. (Як бачимо, армію УНР В. Суворов зводить до рівня військових загонів отаманів. – П. К.) А лучше: Революционно-повстанческая армия Украины – РПАУ. РПАУ – это и армия, и государство. Философия простая: роль государства – защищать население от внешних врагов. Это, и все. Внутри государства – каждый сам себе государь. Делай, что хочешь, только других не обижай. Если враги нападут, государство армию выставляет – только добровольцы. Не хочешь за свою свободу воевать – будь рабом. Вот такие были порядки в РПАУ. У нас на хуторе все старики те славные времена помнят. И руководителя той армии помнят – Нестора Ивановича Махно» («Аквариум»). А далі вже суцільне славослів'я на адресу «батька», яке займає аж дві сторінки. Ні про одного політичного діяча В. Суворов так тепло не висловлювався, як про Н. Махна. Такий анархізм українців (переважно «східняків») має досить глибоке коріння й фактично веде свій початок ще з козацьких часів. Не даремно дехто схильний вбачати в діяльності Н. Махна «відновлення» козацької вольності.

Українському козаку держава не потрібна. Його «хата скраю». Він – індивідуаліст-хуторянин. І готовий сам боронити свою «хату». Але щоб дати відсіч ворогу, все-таки варто скооперуватися з подібними хуторянами. Для цього потрібен вождь, отаман, який поведе на бій. Звідси, здавалось би, малопоєднані речі: з одного боку, ізоляціонізм, хуторянство, своєрідний індивідуалізм, а, з другого, культ вождя-отамана. До речі, В. Суворов ідеалізує не лише «батька» Н. Махна. Він в захваті і від інших українських отаманів часів громадянської війни. Проте і Н. Махно,

й інші «батьки» для нього не є актуальною історією. Це минуле, такий собі «золотий вік», яким можна милуватися й не більше.

Тут ми підходимо до питання про ідеалізацію В. Суворовим Й. Сталіна. Фактично в Сталіні він побачив вождя, який зумів ефективно захистити «родіну». А це для В. Суворова як ментального анархіста й водночас військової людини чи не найбільша цінність.

Можна по-різному ставитися до історичних досліджень В. Суворова. Можна дивитися на них як на шарлатанство й дешевий популізм, що часто й роблять професійні історики. Можна, навпаки, захоплюватися тонкими спостереженнями автора, його розвідницькою логікою та оригінальністю. Але варто мати на увазі, що твори Віктора Суворова — це передусім не історичні дослідження, а своєрідна публіцистика. І зрозуміти цю публіцистику можна, лише зрозумівши ментальність автора.

Петро КРАЛЮК